

Az eszmei igény és a filmművészet

»A marxizmus—leninizmus eszmei offenzívája« — ezzel a programot adó címmel tartotta meg előadását a párt Politikai Akadémiáján Szirmai István, a Központi Bizottság titkára. S bár maga az előadás — amelyet joggal tekinthetünk a párt kultúrpolitikája alapvető kifejtésének — az egész kulturális területet áttekintvén, éppen hogy csak érintette a filmművészet sajátos problémáit, mindaz, amit Szirmai István ideológiai helyzetünkről és feladatainkról általában elmondott, útmutatás és program a film különböző területeken működő alkotói és munkatársai számára is. Hiszen az a hármás meghatározás, amelyvel az előadó az eszmei offenzíva célját és értelmét megjelölte; a szocialista nemzeti egység, az osztályharc, és utoljára, de nem utolsósorban a békés koegzisztencia politikája — eszmei tartalmát és programját adják filmművészetünknek is.

A marxizmus—leninizmus eszmei offenzívája nem új politikája a pártnak. Ez az offenzíva mindig is jellemezte a kommunista mozgalmat, amióta Marx és Engels Kommunista Kiáltványa napvilágot látott, de különösen nagy jelentőségre tett szert hazánkban a konszolidáció korszakában, amikor egyik legfontosabb ideológiai feltétel volt a marxizmus—leninizmus megtisztítása a különféle torzításoktól, és eszmei presztízsének helyreállítása. Az offenzíva tehát nem most kezdődik —, hanem új, lendületesebb, fejlettebb szakaszába lép. Ugyanazok a pártkongresszusl határozatok, az elméleti munkaközösségek ugyanazok az irányelvei, tézisei, amelyek idáig meghatározták a kultúrpolitikát, alkotják a marxizmus—leninizmus kibontakozó eszmei offenzívájának szilárd alapelveit a jövőben is. A Politikai Akadémia előadása nyomtatékosan felhívja figyelmünket: nem téveszthetjük össze és nem cserélhetjük fel a szocializmussal

együtthaladó, de más világnézetű emberekkel szemben tanúsított politikai nagyvonalúságot és türelmet, az antimarxista elméletekkel szembeni ideológiai határozatlansággal és engedékenységgel; hogy nem azonosíthatjuk az emberekkel szembeni humanus magatartást — a párt politikájának ezt a sarkalatos alapelvét — a zavaros és antimarxista nézetekkel szemben tanúsított liberálizmussal. Az ideológia területén nincs békés koegzisztencia. Az eszmei harc azonban nem az emberek ellen, hanem az emberekért folyik. Fő formája, módszere ma nálunk az érvelés, a meggyőzés, a vita színvonalának, igényességének állandó emelése, az elméleti-ideológiai munka szüntelen javítása.

Ezek az alapelvek határozzák meg a film alkotóinak, irányítóinak, kritikáinak tevékenységét is. A probléma azonban a filmművészet dolgozóinak számára talán még bonyolultabban jelentkezik, mint a kultúra többi területén. Hiszen a film a legfiatalabb művészet: elméleti-esztétikai problémáinak megítélésében sokkal kevésbé és áttételesebben támaszkodhatunk a klasszikusok, Marx, Engels, de akár a filmművészet jelentőségét zseniálisan felismerő, de sajátos problémáival érthetően alig foglalkozó Lenin megállapításaira, Mehring, Lafargue, Plechanov vagy Lunacsarszkij esztétikai tanulmányaira. A klasszikus örökség hiányában szinte rá vagyunk kényszerítve arra, hogy a marxista—leninista módszert mi magunk alkalmazzuk a filmművészet, a filmesztétika problémáira. De a film nemcsak a legfiatalabb, hanem a legnemzetközibb művészet is — itt mutatkozik meg a legkönnyebben, mind a szüklátókörü és nacionalista elzárkózásnak a világ haladó filmművészetétől, mind a békés koegzisztencia helytelen értelmezésének, az eszmei behódolásnak a veszedelme. Ugyanakkor olyan művészet is,

amely a legközvetlenebb kapcsolatban áll felvevő piacával, és legszélesebb körben fejt ki hatását. Ebből fakad, hogy állandó nyomás nehezedik rá az az olcsó és eszmeietlen tömegigények, a ma még bázissal rendelkező kispolgári eszmék oldaláról, de ebből fakad a másik elhajlás, a *jogos* tömegigényektől való elzárkózás veszedelme is. Mert ez a probléma bonyolult és sokoldalú, és mi sem lenne károsabb, ha helytelenül műfaji vagy tematikai kérdésé redukálnánk (és vulgarizálnánk), mondjuk a közönségigény előtti kispolgári behódolásnak minősítve — például — a vigjátékot vagy a lélektani filmet, és az eszmei tisztaságot — ugyancsak mesterségesen — a tragikus vagy komolyabb hangvételű, vagy akár a történelmi tematika számára tartanánk fel. Mutakoztak ilyen jelenségek az elmúlt esztendőök során. Holott a kispolgári eszmék előtti való behódolás, a közönségigény kritikátlan kiszolgálása megnyilvánulhat olyan alkotásban is, amely csak a közönség egy, esetleg kisebbségben levő rétegére kacsint, amely látszólag arisztokratikus megvetéssel utasítja el a műveletlen és igénytelen »nagyközönséget«, míg a másik oldalról a népszerű és a nagyközönséget megnyerő műfajok és alkotások is képviselhetnek eszmei-művészi színvonalat. Ez nem jelenti azt, hogy — a másik végletbe esve — ellene vagyunk a filmgyártás differenciáltságának, annak, hogy reálisan tükrözze és kielégítse a közönség soraiban szükségszerűen végbemenő kulturális-színvonalbeli rétegződést (ami a fejlődés motorja). Nincs nagyobb kerékkötője a magyar filmművészet fejlődésének, mintha a közönséget homogénnek tekintjük. Azt azonban jelenti, hogy a nagyközönséget, a nagyközönség szóra-kozási igényét ne csupán visszahúzó erőnek, a kispolgári ízlés teher-tételének tekintsük (persze, esetenként ezt is látnunk kell benne), hanem offenzív módon fogva fel a problémát, eszmei harcunk céljának, küzdőterének, feladatának is. Eszté-tikai nyelvre lefordítva: az eszmei offenzíva azt a feladatot rója a film-művészet alkotóira, hogy minden műfajban és tematikában, a külön-

féle stílusok formanyelvén a maguk sajátos műfaji, tematikai és stílári-s törvényszerűségeinek megfelelően *támadjanak* a marxizmus—leniniz-mus igazságaival; hogy színesen és sokoldalúan, az indokolt rétegi-gények figyelembevételével, de esz-meiművészi kompromisszum nélkül juttassák el a nézők tömegeihez alkotóművészeink sokszínű, sokféle formába kívánczó szocialista mon-danivalóit, igazságait — amelyek, a maguk szocialista eszmeiségüknél fogva a párt igazságai, a párt poli-tikájának megnyilvánulásai és köz-vetítői is.

Nem mondhatjuk azt, hogy film-művészetünk eddig nem telje-sítette ezt a feladatot, hogy az esz-mei offenzíva a filmművészetben csak most kezdődik. A történelmi igény azonban az, hogy következe-tebben és magasabb színvonalon folytatódjék. Nemcsak az irodalom, de a film elmúlt két-három eszten-deje is hangos volt a vitáktól, ame-lyek azt a célt szolgálták, hogy filmművészetünk eszmei-művészi problémáit megvilágítsák. A legtöbb magyar film bemutatása alkalmul szolgált a nézeteket tisztázó véle-ménycserére, de külön kiemelked-nek a Megszállottakról, a Két félidő a pokolban-ról, az Elvesztett paradicsomról lezajlott viták. Ezeknek a vitáknak az értékelése, lényegében megegyezik azzal, amit Szirmai Ist-ván az irodalmi vitákról adott. Az antimarxista nézetek nem maradtak válasz nélkül, bár azt is meg kell állapítanunk, hogy nem mindig hangzott el teljes következetessé-gel és eszmei keménységgel a hely-es marxista álláspont; nem állít-hatjuk, hogy mindig színvonalas vá-laszt kaptak az esetleges téves, »kis-polgári felfogások. (Természetesen itt most nem gondolunk az egyéni ízlés olyan sajátosságaira, amelyek mindig is voltak, s amelyek külön-b-séget okozhatnak egy-egy alkotás megítélésében, anélkül, hogy eszmei kisiklást jelentenének.)

A lehangosabb vita, amelyet Ver-es Péter levele robbantott ki, a ma-gyar film általános értékelésével kapcsolatban zajlott le. Ma, alig né-hány hónappal e vita után már vi-lágosan kiderült, hogy azoknak volt

igaza a vitában, akik felléptek a sötétenlátó, a helyzetet felszínes ismeretek alapján dramatizáló, vészhangot kongató csödtömeg pszichózissal szemben. Hiszen amikor a vita lezajlott, már készen volt a magyar filmművészetnek az az alkotása — az Angyalok földje —, amely a félig sikertelenség, a fejtárgy, mint köztudomású, fesztivál nagydíjat nyert Mar del Platában és a forgatás stádiumában voltak, vagy forgatás előtt állottak azok a filmek is, amelyek az utóbbi hónapokban a magyar közönség és a kritika hangulatát is megfordították filmjeinkkel szemben. Nem kívánjuk — a külföldi elismerés ellenére sem — egyszerre a másik végletbe esve elleplezni vagy bagatelizálni a magyar filmművészet tényleges problémáit. Azt azonban meg kell állapítanunk, hogy ezek a szerény, de kétségtelen sikerek, a magyar filmművészet már kibontakozó fellendülése (ha úgy tetszik eszmei offenzívája) sem következhetett volna be, ha fél évvel ezelőtt valóban ott tartottunk volna, ahol egyesek állították. Nem a túlzó türelmetlenségnek volt igaza, hanem a türe-

lemmel párosult eszmei-művészi kérlelhetetlenségnek, amely az alkotások elvi és tárgyilagos kritikáját nem változtatta az alkotók veszszóftuttatásává, s amely a félig sikerült vagy esetleg kudarcba fulladt alkotásokban is meglátta azokat a pozitív elemeket, vagy tanulságos fiaskókat, amelyek a fejlődést előrevihetik.

Ismételjük: a magyar filmművészet sem eszmei, sem művészi értelemben nem tekinthető problémamentesnek ma sem. Találkozunk mind a kispolgári ízlésnek, mind az idegen talajból sarjadt, esetleg ép-penséggel dekadens áramlatoknak való behódolás jelenségeivel, éppúgy, mint a provinciális igénytelenséggel, a szakmai képzetlenséggel, a kispolgári arisztokratizmussal, a konzervativizmussal egyaránt. Ha ez nem így lenne, nem kellene ismét és nyomatékkal a marxizmus—leninizmus eszmei offenzívájáról beszélnünk filmművészetünkkel kapcsolatban. Azt azonban tárgyilagosan és kritikusan megállapíthatjuk, hogy ennek az eszmei offenzívának jók az előfeltételei.

ÚJ BALÁZS BÉLA-DÍJASOK

Ebben az esztendőben, a megelőzőkhöz és a többi művészetekhez is viszonyítva, szokatlanul népes gárda kapta meg a filmművészeti munka elismerését jelentő Balázs Béla-díjat. Első fokozatban részesült Révész György filmrendező, a Mar del Platában nagydíjat nyert »Angyalok földje« alkotója, második fokozatot kapott Kolonits Ilona kisfilm-rendező, Herskó Anna kisfilmoperatőr, Purczel Miklós filmoperatőr, Mihályfi Imre tv-rendező, s a harmadik fokozatot adományozták: Csermák Tibor rajzfilm-rendezőnek, Takács Gábor kisfilm-rendezőnek és Czabarka György tv-operatőrnek. Örvendetes ebben a felsorolásban — amelynek mindegyik neve a filmszakértők egyetértésével találkozik —, hogy széleskörű és sokoldalú pezsgést, fejlődést jelez filmművészeti életünkben. Minden műfaj — játékfilm, kisfilm, rajzfilm, tv-film — képviselve van eredményeink e számbavételében és minden jellegzetesen filmművészeti alkotómunka szerepel benne. Külön kiemelnénk azt a helyet, amelyet a TV művészei kaptak a kitüntetettek sorában, amely jelzi, hogy kultúrpolitikánk figyelme egyre inkább ráirányul ideológiai és művészi életünk e növekvő fontosságú fórumára. De elégedettek lehetünk azzal is, hogy a »hagyományos« filmművészet képviselői méltóan szerepelnek a Balázs Béla-díjasok között, hogy akadt játékfilm, amelyvel rendezője kiérdemelte az első fokozatot is, nemcsak hazai, de a nemzetközi filmművészet vitathatatlan helyeslésével találkozva.

Köszöntjük a Balázs Béla-díjjal kitüntetett alkotókat, és további sikeres művészi munkát kívánunk nekik.